

OLBRAMOVICI

Dr. Vítězslav Pokorný

Významnými majiteli škvoreckého majetku, včetně poddanského tržního městečka Úvaly, byli v období vrcholného středověku celých sto let příslušníci rodu Olbramoviců. Z počátku patricijský, později šlechtický rod, dnes již prakticky zapomenutý.

Do Prahy přišli jejich předkové Wolframovci, obchodníci a z dnešního pohledu i podnikatelé, z tehdy říšského (německého) Chebu na počátku 13. století, v další kolonizační vlně, a tito velmi schopní němečtí měšťané se postupně stali významnými patriciji na Starém Městě pražském a jak plynuly jednotlivé roky i století, zařadili se k nejstarším pražským patricijským rodům a členům pražské staroměstské rady. Takto jsou doloženi od šedesátých let 13. století¹.

Pod jejich vliv patřily přední kostely Starého Města pražského², např. hlavní farní chrám sv. Mikuláše. Brzy se tento rod zařadil mezi přední reprezentanty zbohatlých pražských patricijů tak, jak příslušníci původně německého rodu postupně srůstali s prostředím české elity a počešťovali se. Ukázat to můžeme i na tom, že si patricij Wolfram zvolil vedle syna Menharta pro svého druhého syna české jméno Bohuslav. Wolframovci – Olbramovici (také Volbramovci) se významně podíleli na dějinných událostech v životě země. Je možné zmínit následující epizodu ze života patricije Wolframa. *24. srpna 1290 dal mladý král Václav II. popraviti Závíše z Falkenštejna, druhého manžela své matky královny Kunhuty, vdovy po Přemyslu Otakaru II. Králův podkomoří Zbyslav Zajíc z Třebouně nechal uvězniti pražské patricije Wolframa a Reicharda a mučením je chtěl donutiti k rychlému zaplacení pokut za služby a finanční pomoc Závíšovi z Falkenštejna. Podkomoří Zbyslav Zajíc toho skutečně dosáhl, ale již v roce 1291 ho jmenovaní hrdí patriciové ze msty v ulicích Prahy zajali a zabili*³.

Po násilné smrti posledního Přemyslovce, sedmnáctiletého krále Václava III. v roce 1306, se rozhořely zákulisní i veřejné souboje šlechty o osiřelý český trůn, o svoji účast se hlásili i bohatí patriciové. Tehdejší patriciát zahrnoval měšťanskou elitu na Starém Městě pražském, v Kutné Hoře a v Brně, snad ještě v Hradci Králové, Olomouci, Jihlavě, Plzni, Českých Budějovicích, Opavě a ve Znojmě. Kromě výnosných domů vlastnili patricijové ve městech další nemovitosti. Důležité bylo zvláště to, že jim patřila půda, na které si stavěli domy méně zámožní měšťané. Ti pak museli vlastníkům půdy platit ročně rentu. Velké byly i majetky, které si patricijové zakupovali mimo vlastní město. Patřily jim dvory, vinice, vesnice, rychty v menších městech, podíly v důlních dílech, některým i hrady. Patricijové též disponovali obrovskými finančními částkami. Toto jejich velké bohatství vznikalo z dálkového obchodu, z dovozu a prodeje cenného zboží z ciziny, zvláště flanderských či brabantických suken a koření, dalším zdrojem bohatství bylo peněžnictví - z Čech a z Moravy se vyváželo stříbro (od roku 1300 většinou ve formě ražených českých grošů), bohatí páni, církevní osoby i sám král potřebovali peníze, a i když církev zakazovala půjčovat peníze na úrok, našla se vždy nějaká cesta, jak tento příkaz

¹ Vaníček Vratislav: Velké dějiny zemí Koruny české III. Paseka, Praha-Litomyšl 2002.

² První kamenné stavby byly na Starém Městě pražském postaveny na počátku 12. století za vlády Vladislava II.

³ Vaníček Vratislav: Velké dějiny zemí Koruny české III. Paseka, Praha-Litomyšl 2002.

obcházet. Konečně třetím zdrojem bohatství patriciů byla podnikatelská činnost. Uvnitř větších měst bylo počátkem 14. století vůdčí postavení patricijských rodů neotřesitelné. Měšťané, kteří jim platili ze svých domů či jiných nemovitostí rentu, byli na nich závislí i právně, např. nesměli bez jejich souhlasu svůj dům prodat, vlastník pozemku je zastupoval také při jednání na městském soudu, byl jejich patronem. Závislý měšťan byl pak tzv. muntmanem, tedy jakýmsi klientem, který v případě potřeby šel se zbraní v ruce podporovat svého ochránce. Nadvládu patriciátu neohrožovala ani skutečnost, že mezi patricijskými rody panovala značná řevnivost⁴. Tuto skutečnost připomíná například Kronika tak řečeného Dalimila, kde je uvedeno v souvislosti s povoláním míšenských oddílů do Prahy na pomoc Jindřichovi Korutanskému⁵: ... *Kníže otevřít chce brány, ale mnozí měšťánini pražští ze zrady ho viní. Kokotovci s Wolframovci přidají se k české obci, s Velflovci pán Od kamene Míšenským však dělá bene, chce jim vydat pražské město....*

V tomto nejistém a velice rušném období převzal veškeré finanční operace státu pod nejvyšší kontrolu pán Jindřich z Lipé jako královský podkomoří, maršálek a český hejtmán, pocházející z mocného rozvětveného panského rodu Ronovců (páni z Dubé, Lipé a Lichtenburka). Svoji velkou přízeň mimo jiné věnoval i pražskému patriciovi Wolframovi. Jeho prostřednictvím se rod Wolframovců úspěšně zapojil do poměrně malé oligarchické⁶ skupiny pánů a patriciů, která se soustřeďovala kolem státních financí na přelomu 13. a 14. století. O řízení státu a jeho ekonomiky byl sveden boj mezi neaktivnějšími šlechtickými a předními patricijskými rody (obchodníci, bankéři apod. z Prahy a Kutné Hory – Olbramovci, Velflovci, Kokotovci⁷ měšťané Od kamene a další⁸). Pány z Lipé a z Lichtenburka podporoval pražský patricij Wolfram. Jejich neúspěšní odpůrci však také vystupovali rytířským stylem a vlastnictvím hradů. To vše mohlo naznačovat přeměnu Čech na šlechticko-patricijskou obec, ale to se neprosadilo. V roce 1310 se pražský patricij Wolfram Menhart postavil na stranu nastupující nové vládnoucí dynastie Lucemburků, když se představitelé české šlechty za přítomnosti spojeneckých patriciů i s Wolframem vyslovili pro budoucího českého krále v osobě hraběte Jana Lucemburského jako manžela princezny Elišky Přemyslovny, dcery krále Václava II. a dědičky českého trůnu⁹. Následní lucemburští panovníci ve vlastním zájmu poskytovali zejména královským městům nejrůznější výhody a rozšiřovali městskou samosprávu. Patriciát byl nejzámožnější skupinou, tvořil jen asi 5 % obyvatel, ale vlastnil nejméně jednu třetinu veškerého majetku. Jeho bohatství spočívalo nejen v počtech domů, ale i v zakupované půdě mimo město včetně tvrzí a hradů, a plynulo z účasti na dálkovém obchodu i na těžařském podnikání. Města byla na počátku 14. století zcela německá, teprve v jeho průběhu se začal zvyšovat podíl české populace, aniž se to projevovalo v městských radách, které stále ovládal německý patriciát. Konflikty, které z toho vznikaly, řešil v zájmu klidu panovník, ale teprve v posledních

⁴ Kolektiv: Kronika českých zemí. Fortuna Print, Praha 2003.

⁵ Faktické bezvládní po vraždě posledního Přemyslovce na královském trůnu Václava III., před nástupem nové panovnické dynastie Lucemburků.

⁶ Vládnoucí skupina.

⁷ Fridrich, Jan a Mikuláš, řečení od Kokotů neboli Kohoutů.

⁸ Po středověké Praze, která měla přes 100 tisíc obyvatel, byla Kutná Hora druhým nejvýznamnějším městem, která měla kolem 8 tisíc obyvatelů (Úvaly v té době měly cca 120-150 obyvatel).

⁹ Vaníček Vratislav: Velké dějiny zemí Koruny české III. Paseka, Praha-Litomyšl 2002.

desetiletích 14. století byl německý patriciát v Čechách donucen přizvat k účasti na správě města i příslušníky středních vrstev převážně českého původu¹⁰.

Rozvětvený rod Olbramoviců aktivně zasahoval do sporů o českou korunu od počátku 14. století a umně využíval situace k posilování svého vlivu¹¹. Např. Olbram Menhartův jmenoval již v roce 1354 faráře ke kostelu sv. Petra a Pavla v Horkách, které byly ve 14. století součástí škvoreckého majetku (panství), v roce 1367 ke kostelu sv. Jiří v Radešíně (dnes Hradešín), od roku 1356 byl Olbram Menhartův rychtářem na nově založeném Novém Městě pražském¹² a v letech 1373-1380 purkrabím na Vyšehradě. Jeho syn, také Olbram, budoucí arcibiskup pražský, byl v roce 1379 jmenován vyšehradským kanovníkem a po studiích v cizině se stal kancléřem a nejbližším důvěrníkem mladšího krále¹³ bratra vévody Jana Zhořeleckého.

Vliv patricijského rodu Olbramoviců úměrně stoupal i s rozšiřováním nemovitého majetku nejen v Praze, ale i v jejím okolí. Např. Šimon z rodu Olbramoviců vlastní v roce 1360 Roztoky, Olbram Menhartův kupuje v roce 1361 škvorecké panství s hradem i městečkem Úvaly a s dalšími vesnicemi, Pešek z Klučova z rodu Olbramoviců získává v roce 1367 klučovský majetek i s tvrzí, Prokop Bohuslavův z rodu Olbramoviců v roce 1382 vlastní tvrz v Horních a v Dolních Měcholupech.

V době panování Lucemburků se během 14. století vyšvihli do šlechtického stavu i někteří příslušníci měšťanstva, mezi nimiž nechyběli počestlí Olbramovici, kteří tak vstoupili do řad vlivné „úřednické“ šlechty, činné v těsném okruhu královského dvora. Příkladem jsou páni z Vlašimi, páni z Jenštejna a páni ze Škvorce¹⁴, kteří všichni vzešli z Olbramoviců, z této středověké přední pražské patricijské rodiny¹⁵.

Je třeba také zmínit, že během 14. století pomalu končilo výlučné postavení patriciátu v městských radách velkých měst. V Praze nejprve ustoupily do pozadí některé starobylé rody, jak je patrné při obsazování městské rady Starého Města pražského v roce 1318 a potom v letech 1335, 1336 a 1337, kdy mezi konšely Olbramovici zcela chyběli. Po roce 1350 rodina Olbramoviců ze staroměstské rady zmizela definitivně¹⁶ a přemísťuje se na venkov.

Do formování městečka Úvaly vtiskla svoji stopu větev rodu Olbramoviců pocházející od Olbrama Menharta, který zakoupil v roce 1361 rozsáhlé škvorecké panství. Kromě hradu a vsi Škvorec panství tvořily vesnice Zlatá, Květnice, Hradešín, Horky, Přišimasy, tvrz a vladýcký dvůr Hostín u Úval a polovina městečka Úvaly. S manželkou Kateřinou, sestrou pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna měl tři syny, Olbrama, Pavla a Václava, z nichž ve veřejném životě nejvíce vynikl nejstarší Olbram. Ten od roku 1377 studoval na pražské univerzitě práva, a jak jsem již dříve uvedl, byl v roce 1379 jmenován vyšehradským kanovníkem a

¹⁰ Kolektiv: Kronika českých zemí. Fortuna Print, Praha 2003.

¹¹ Kolektiv: Úvaly v průběhu století, str. 20. Město Úvaly, Úvaly 2004.

¹² Nové Město pražské bylo založeno Karlem IV. v roce 1348.

¹³ Jedná se o Václava IV.

¹⁴ Predikát ze Škvorce získal Olbram Menhartův pravděpodobně v roce 1385 – Olbram Menhart de Skworec.

¹⁵ Za šlechtice byl považován svobodný, urozený držitel určitého statku, podléhající zemskému právu. Urozenost Jemu byla dána buď původem, nebo ji mohl časem získat, když si zakoupil zboží na venkově a vyvázal se z jakýchkoliv jiných společensko-právních svazků, např. byl-li dosud měšťanem, vzdal se městského práva i případného povolání. Na konci 14. století se začala uzavírat a stavovsky profilovat skupina vysoké šlechty – pánů, zatímco rytíři, vladýkové a panoši se formovali do druhé skupiny nižší šlechty.

¹⁶ Vaniček Vratislav: Velké dějiny země Koruny české III. Paseka, Praha-Litomyšl 2002.

současně studoval právo na univerzitě v Padově. V roce 1386 se stal kancléřem a důvěrníkem vévody Jana Zhořeleckého. V letech 1389 – 1396 byl proboštem kapituly u sv. Apolináře na Novém Městě pražském. Když tehdejší pražský arcibiskup Jan z Jenštejna nuceně rezignoval, protože nenalezl v Římě zastání ve sporu s králem, dosáhl po dlouhém jednání toho, že jeho synovec Olbram ze Škvorce se stane také jeho nástupcem. K tomu došlo 31. ledna 1396, kdy papež Bonifác IX. dosadil Olbrama na pražský arcibiskupský stolec. Arcibiskupské vysvěcení přijal 2. července téhož roku. Podle dochovaných zpráv byl 4. arcibiskup pražský Olbram ze Škvorce mužem smírným a mírumilovným, vyznačoval se snahou udržet významné postavení pražského arcibiskupa v zemi a také církevně reformní směr v životě arcidiecéze, zahájený již Arnoštem z Pardubic, obojí za počínajících nepokojů v Čechách a také za hospodářských těžkostí a vysoké zadluženosti arcibiskupství. Jako arcibiskup doprovázel v březnu 1398 krále Václava IV. při návštěvě Francie a 15. června 1399 se významně zasadil o sjednání smíru mezi Václavem IV. a příslušníky vysoké šlechty v panské jednotě. Počátkem roku 1402 jmenoval kněze Jana Husa kazatelem v Betlémské kapli. Arcibiskup pražský Olbram ze Škvorce 1. května 1402 zemřel a byl pochován v pražské katedrále sv. Víta v kapli sv. Jana Křtitele, kterou ještě stačil před svou smrtí vysvětit.

Z Olbramových bratrů si nejmladší Václav v roce 1396 vysloužil v králových službách 500 hřiven stříbra a Pavel v roce 1397 vykonával úřad purkrabího v Týně nad Vltavou.

Po předčasné smrti arcibiskupa Olbrama si jeho bratři Pavel a Václav škvorecký majetek rozdělili. Rodinu pánů s predikátem „ze Škvorce“ na rozděleném škvoreckém majetku (panství) ale zasáhly problémy ekonomického rázu. Václav ze Škvorce byl okolnostmi donucen již v roce 1411 prodat svůj podíl, tzn. rentu ze škvoreckého hradu, polovinu místního dvora a část vesnic. Svůj díl škvoreckého majetku si Pavel ze Škvorce ponechal a vlastnil jej až do své smrti v roce 1418. Jeho dědicové škvorecký podíl však také prodali.

V následných letech se vystřídal na škvoreckém majetku několik majitelů. Až v roce 1431 koupil celou rentu ze Škvorce, Hostína a poloviny městečka Úvaly Petřík z Olbrámkovic, vnuk Prokopa Černého¹⁷, zvaného zkráceně Olbránek. Tím se celý škvorecký majetek dostal zpět do rukou rodiny Olbramoviců. Jako jeho majitel se Petřík zúčastnil svatomartinského sněmu v roce 1433 a v této době husitských válek se stal členem umírněného Pražského svazu. V roce 1435 byl však škvorecký majetek fakticky v držení Petříkova švagra Jana, Petřík si ponechal jen tvrz a vladycký dvůr Hostín. Po smrti Jana v roce 1452 vlastnil škvorecký statek, k němuž patřily hrad s poplužním dvorem a vesnice Škvorec, polovina městečka Úvaly, dále vesnice Horky, Křimín, Skřivany a podací právo ke kostelu sv. Jiří na Hradešíně a ke kostelu sv. Petra a Pavla v Horkách, jeho syn Mikuláš. Ten však celý škvorecký majetek rodiny Olbramoviců v roce 1462 definitivně prodal královskému prokurátorovi Čeňkovi z Klinštejna a jeho manželce Kateřině z Okoře. Tak začala nová éra vlastnických vztahů na škvoreckém panství pánů Škvoreckých z Klinštejna

Tím také končí stoleté vlastnictví škvoreckého panství s městečkem Úvaly rodinou Olbramoviců.

¹⁷ Prokop Černý, vlastník Dolních Měcholup, byl vnukem Prokopa Bohuslavova.

Do konce 15. století, ve své době jeden z nejvýznamnějších a vlivných patricijských, později šlechtických rodů, Olbramoviců ze Škvorce, úplně zanikl. V současnosti tento šlechtický rod prvních pánů ze Škvorce odborná historická literatura připomíná jen ojediněle.